

УДК 339.972

НАСЛІДКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОГО БОРГУ УКРАЇНИ**Гессен А.Є., Проценко К.В.,
Самойленко Н.А., Шульга М.О.**
Університет митної справи та фінансів

У статті розглянуто види державного боргу України та фактори, що впливають на його виникнення. Проаналізовано динаміку основних макроекономічних показників та стан платіжного балансу за останні роки. Визначено наслідки формування зовнішнього боргу країни. Зроблені висновки щодо боргової політики держави.

Ключові слова: державний борг, державні запозичення, державна гарантія, бюджетний дефіцит.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, в період економічної та політичної кризи, Україна зіткнулася з рядом економічних проблем, що гальмують соціально-економічний розвиток країни. Ці негативні тенденції суттєво вплинули на стан зовнішньої заборгованості країни, що в свою чергу призвело до втрати довіри інвесторів та кредиторів, а також обмеження доступу до зовнішніх джерел фінансування.

Управління державним боргом є одним із пріоритетних напрямків фінансової політики держави, тому у статті розглянуто не лише динаміку показників заборгованості, а й запропоновано шляхи зменшення державного боргу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню державного боргу України, а також його наслідкам присвячено чимало праць науковців та економістів. В Україні серед дослідників теорії та практики виникнення та управління

державним боргом займалися такі науковці, як: О. Скакун, В. Лісовенко, Ю. Смоляр, В. Андрущенко, Т. Бондарук, А. Бортник, В. Шевчук, В. Козюк, В. Степаненко, Л. Сідельникова, Т. Гейць. Щодо західних вчених, особливої уваги заслуговують праці Дж. Кейнса, Р. Барро, Н. Калдора, А. Сміта, Д. Рікардо, Ф. Модільяні, Л. Пазинетті, К. Маркса, Ф. Фрідмана та багато інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених проблемам зовнішнього боргу в Україні, невирішеною залишається низка запитань про причини його нестабільного функціонування. Слід зазначити, що непроста політична та економічна ситуація в державі збільшує зовнішній борг. Тому вирішення цього питання необхідно розглянути у контексті нових подій та здійснити прогноз його перспективності.

Метою статті є виявлення наслідків державного боргу та тенденцій розвитку економіки держави в умовах його існування.

Виклад основного матеріалу. Україна задля розвитку економіки, підприємницької та господарської діяльності залучає інвестиційні ресурси, але неефективне використання цих коштів, призводить до збільшення державного боргу.

Державний борг – сукупні боргові зобов'язання держави перед усіма кредиторами (юридичними та фізичними особами, іноземними державами, організаціями та ін.) [2].

Для всебічного огляду державного боргу, розглянемо його за різними класифікаційними ознаками у табл. 1.

Таблиця 1

Схема класифікації державного боргу

Ознаки	Види
За сферою розміщення	- внутрішні - зовнішні
За ступенем охоплення державних боргових зобов'язань	- капітальний - поточний
За позицією уряду щодо залучення кредитних ресурсів	- активний - пасивний
За видамиотримувача кредитних ресурсів	- умовний - прямий
За терміном боргу	- короткотерміновий - середньотерміновий - довготерміновий
За видом валют боргу	- у національній валюті - у валюті кредитора - у валюті третьої країни - у міжнародних розрахункових одиницях
За типом боргового зобов'язання	- за довгостроковими облігаціями - за середньостроковими облігаціями - за короткостроковими облігаціями і векселями - за кредитами, отриманими для фінансування дефіциту бюджету - за відсотками, нарахованими за кредитами, одержаними на фінансування дефіциту бюджету - за іншими зобов'язаннями
За типом кредитора	- внутрішні кредитори - зовнішні кредитори

Джерело: [1]

Загальною ознакою поділу боргу держави є сфера його розміщення, а саме – зовнішній та внутрішній. Зовнішній борг – це частина загального боргу держави власникам державних цінних паперів та іншим кредиторам. Внутрішній борг є частиною валового державного боргу країни.

За даними табл. 2 можна зробити висновки, що загальна динаміка зовнішнього боргу України за період з 2010 до 2016 майже постійно є зростаючою. Прояви спаду спостерігалися лише у 2014 році і склали 300025,4 млн. грн., але вже у 2015 році показник зовнішнього боргу різко збільшився до показника у розмірі 611697,1 млн. грн. Станом на 01.01.2016 р. показник зовнішнього боргу України має край велике значення у розмірі 1042305,1 млн. грн.

Таблиця 2

Державний борг України за 2010–2016 рр.

Дата	Загальний борг		Зовнішній борг	
	млн. грн.	млн. дол. США	млн. грн.	млн. дол. США
На 01.01.2010	316884,6	39685,0	211751,7	26518,7
На 01.01.2011	432235,4	54289,3	276745,6	34759,6
На 01.01.2012	473121,6	59215,7	299413,9	37474,5
На 01.01.2013	515510,6	64495,3	308999,8	38658,8
На 01.01.2014	584114,1	73078,2	300025,4	37536,0
На 01.01.2015	1100564,0	69794,8	611697,1	38792,2
На 01.01.2016	1571765,6	65488,4	1042305,1	43428,2

Джерело: [4]

У табл. 3 наведена щомісячна динаміка показників зовнішнього та внутрішнього державного боргу України, а також його загальні показники. Аналізуючи наведені дані, можна зробити висновок, що з кожним місяцем 2015 року загальний борг зростає і на 2016 рік досяг показника у розмірі 1571765,6 млн. грн. Крім того, спостерігаємо, що зовнішній борг України значно перевищує внутрішній.

Таблиця 3

Державний борг України в 2015 р., млн. грн.

Дата	Загальний борг	Зовнішній борг	Внутрішній борг
На 01.01.2015	1100564,0	611697,1	488866,9
На 01.02.2015	1113461,7	616623,2	496838,5
На 01.03.2015	1613557,2	1056021,5	557535,7
На 01.04.2015	1524345,1	998406,2	525938,8
На 01.05.2015	1417437,5	903144,5	514293,0
На 01.06.2015	1424126,8	915989,4	508137,4
На 01.07.2015	1438180,1	919652,0	518528,2
На 01.08.2015	1438180,1	919652,0	518528,2
На 01.09.2015	1494891,4	976431,1	518460,4
На 01.10.2015	1521377,8	1000619,1	520758,7
На 01.11.2015	1588217,7	1062451,9	525765,7
На 01.12.2015	1556083,4	1024807,7	531275,7
На 01.10.2016	1571765,6	1042305,1	529460,6

Джерело: [4]

Науково обґрунтовано, що внутрішній борг, як правило, є більш вигідним і менш небезпечним, ніж зовнішній. Оскільки сплата відсотків за внутрішнім боргом залишається в межах своєї країни, то в умовах помірних відсоткових ставок він не є тягарем для майбутніх поколінь. Можна вважати, що населення різних вікових груп позичає один в одного грошові ресурси. У результаті рівень споживання в країні не зменшується, а відбувається лише перерозподіл доходу.

Деяко іншої оцінки заслуговують зовнішні позики, які в поточному періоді хоча і збільшують фінансовий потенціал країни – позичальника, у довгостроковій перспективі призводять до прямого зменшення національного доходу боржника та фінансової залежності від інших держав [3].

Більш змістовним макроекономічним показником, ніж абсолютний розмір державного боргу є відносні показники заборгованості, а саме відношення боргу до ВВП.

Зазначимо, що відносна величина державного боргу (борг/ВВП) залежить від таких факторів:

- рівень процентної ставки, якою визначається розмір виплат по боргу;
- темп зростання реального ВВП;
- обсяг первинного бюджетного дефіциту [5].

Саме цей показник відображає можливості національної економіки розраховуватися з кредиторами. Результати порівняльного аналізу сукупного державного боргу України та номінального ВВП за період 2010-2016 рр. наведені у табл. 4.

Таблиця 4
Динаміка сукупного державного боргу та ВВП України за 2010-2016 рр.

Дата	Сукупний державний борг (СДБ), млн. грн.	Дата	Номінальний ВВП, млн. грн.	СДБ/ВВП, %
01.01.2010	316885	За 2009	913345	34,7
01.01.2011	432235	За 2010	1082569	39,9
01.01.2012	473122	За 2011	1316600	35,9
01.01.2013	515511	За 2012	1408889	36,6
01.01.2014	584114	За 2013	1454931	40,1
01.01.2015	1100564	За 2014	1566728	70,2
01.01.2016	1571766	За 2015	1979458	79,4

Джерело: [4]

Згідно з міжнародними стандартами, критичними вважаються боргові зобов'язання держави, які перевищують 60% від ВВП.

Проаналізувавши дані наведені у табл. 4, можна зробити висновки, що з кожним роком державний борг зростає і станом 2015 р. становить 1100564 млн. грн., тоді як темпи зростання ВВП знижуються. Така сама тенденція спостерігається і у 2016 році. Це обумовлено тим, що виробництво скоротилося, в наслідок чого знизилася дохідна частина бюджету, а його витрати навпаки зросли.

Необхідно зазначити, що державний борг та його розміри, як і будь-який інший економічний процес, прямо чи опосередковано впливає на процеси у всіх сферах життєдіяльності держави. Тому, варто розглянути, які ж наслідки несе за собою зростання державного боргу (табл. 5).

Список літератури:

1. Долюновська О.Я. Економічна природа та сутність державного боргу / О.Я. Долюновська // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – 2010. – Вип. 26 (1). – С. 130-134. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znrchdtu_2010_26\(1\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znrchdtu_2010_26(1)_28)
2. Підлісна О.А. Державний борг України: причини виникнення, засоби регулювання та шляхи зменшення / О.А. Підлісна, Р.В. Кибал // Сучасні проблеми економіки і підприємництва. – 2015. – № 16. – С. 59-62. – Режим доступу: <http://fp.cibs.ck.ua/files/1302/13fivsz.pdf>
3. Терещенко В.Л. Державний борг України: сутність, соціально-економічні наслідки, перспективи оптимізації / В.Л. Терещенко // Економіка і регіон. – 2011. – № 4. – С. 59-62.
4. Терещенко В.Л. Проблема управління державним боргом України / В.Л. Терещенко // Економіка і регіон. – 2011. – № 4. – С. 59-62. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2011_4_14
5. Куксенкова О.О. Зовнішній державний борг України: проблеми та шляхи їх вирішення / О.О. Куксенкова // Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ. – 2014. – № 6. – Режим доступу: <http://bulletin.uabs.edu.ua/store/eco/1bee44033ee896490f938772a58352b5.pdf>

Таблиця 5

Наслідки зростання зовнішнього та внутрішнього боргу для економіки України

Причини виникнення	<ul style="list-style-type: none"> – Хронічний дефіцит державного бюджету; – перевищення темпів зростання державних витрат над темпами зростання державних доходів; – розширення економічної функції держави; – залучення коштів нерезидентів з метою підтримки стабільності національної валюти;
Наслідки	<ul style="list-style-type: none"> – Стимування інвестиційної діяльності у приватному секторі; – підвищення вразливості до фінансових криз; – фінансові ризики; – залежність національної економіки від країн-кредиторів; – загострення соціальних проблем через зменшення фінансування соціальної сфери; – витік національного капіталу за кордон; – підвищення податків для оплати зростаючого боргу та пов'язаних з ними відсотків; – дефолт країни, тобто неможливість держави виконувати свої зобов'язання; – збільшує навантаження на державний бюджет.

Джерело: розробка авторів

Отже, вважається що державний борг є виявленням загального занепаду системи. На сьогодні залучення зовнішніх запозичень спрямоване переважно на покриття державного дефіциту, а також погашення вже існуючої заборгованості, що в свою чергу призводить до погіршення матеріального благополуччя населення.

Висновки і пропозиції. Таким чином, можна зробити висновок, що запозичення, отримані Україною за останні роки від іноземних інвесторів, були більшою мірою спрямовані на фінансову стабілізацію країни в певний час, а не на розвиток економіки загалом. Метою боргової політики України на найближчий час повинно стати залучення фінансових ресурсів для реалізації програм, пов'язаних з розвитком з країни.

Проаналізувавши динаміку заборгованості нашої держави, слід зазначити, що це досить гостра проблема, яка провокує нестабільність, як державних фінансів України, так і нестабільне становище у всіх сферах держави. Тому, якнайшвидше вирішення проблем зовнішньої заборгованості України сприятиме розбудові держави та покращенню її фінансового стану.

Гессен А.Е., Проценко Е.В., Самойленко Н.А., Шульга М.О.

Университет таможенного дела и финансов

ПОСЛЕДСТВИЯ И ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ВНЕШНЕГО ДОЛГА УКРАИНЫ

Аннотация

В статье рассмотрены виды государственного долга Украины и факторы, влияющие на его возникновение. Проанализирована динамика основных макроэкономических показателей и состояние платежного баланса за последние годы. Определены последствия формирования внешнего долга страны. Сделаны выводы о долговой политике государства.

Ключевые слова: государственный долг, государственные заимствования, государственная гарантия, бюджетный дефицит.

Hessen A.E., Protsenko K.V., Samoilenko N.A., Shulga M.O.

University of Customs and Finance

IMPACT FEATURES AND FORMATION OF UKRAINE'S EXTERNAL DEBT

Summary

The article describes the types of state debt of Ukraine and the factors influencing its occurrence. The dynamics of the main macroeconomic indicators and the balance of payments in recent years. Determine the impact of the formation of the country's external debt. The conclusions of the debt policy.

Keywords: public debt, government borrowing, government guarantee, budget deficit.